

Освіта і культура

УДК 655.41:334.735(477)«192»

Т. В. Онішко

КНИГОВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В 20-І РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Дослідження присвячено узагальненню історичного досвіду споживчої кооперації України щодо книговидавництва впродовж 20-их років ХХ століття. Акцентовано на тому, що споживча кооперація в роки НЕПу, зумівши відновити різнобічну господарську діяльність та поліпшивши фінансовий стан, брала активну участь у поширенні друкованої продукції. Обґрунтовано зв'язок між книговидавничою справою кооператорів та поширенням кооперативних ідей як серед членів споживчих товариств, так і серед некооперованої частини населення. Доведено, що в 1920-і роки споживча кооперація випускала широкий діапазон кооперативної періодики – від невеликих газет-листівок до ґрунтовних часописів, які виходили чотири рази на місяць. Такої кількості кооперативних періодичних видань, як це було впродовж непу, в інші періоди вітчизняної історії не зафіксовано. Зроблено висновок про те, що, випускаючи підручники, посібники й художню літературу, споживча кооперація сприяла духовному зростанню українського народу, поглибленню політики українізації, підтримці розвитку мови й культури інших народів.

Ключові слова: споживча кооперація, НЕП, кооперативні ідеї, книговидавництво, Вукопспілка, Книгоспілка, кооперативні періодичні видання, кооперативні бібліотеки, ліквідація неграмотності, українізація.

Одним з кооперативних принципів є здійснення кооператорами культурно-просвітніх заходів з метою задоволення духовних потреб своїх членів. Саме в 1920-і роки, в умовах відновлення ринкових відносин, організації споживчої кооперації не лише заробляли кошти в конкурентній боротьбі, але й укладали їх у розвиток культури України. У такий спосіб вітчизняна споживча кооперація надавала державі істотну допомогу при розв'язанні низки культурно-освітніх проблем, забезпечувала зростання культурного рівня населення.

В історичній науці питання щодо внеску споживчої кооперації у книговидавничу справу і ліквідацію неграмотності в Україні досліджено поверхово. Протягом 1920-их років вийшла низка розвідок [1], у яких певною мірою висвітлювався досвід кооперативних організацій щодо випуску та розповсюдження друкованої продукції. Однак зазначена група праць не позбавлена недоліків, оскільки їхніми авторами були не науковці, а інструктори

кооперації, тож більшою мірою їх цікавили цифрові дані. Проте ці праці допомагають з'ясувати значення кооперативного книговидавництва та книготоргівлі для зростання культурного рівня населення.

Серед робіт сучасних науковців, які переймаються історією кооперативного руху, заслуговують на увагу праці українських учених М. Алімана, В. Гольця, Н. Земзюліної, Ф. Ленченка, В. Пака, В. Половця, В. Рекрута, І. Фаренія та інших [2]. Дослідження останніх двох десятиріч значно розширили наші знання про кооперативний рух в Україні. Водночас аналіз історичної літератури з проблеми, що є предметом цієї статті, свідчить про те, що всебічного вивчення, яке дало б змогу скласти повне уявлення про досвід книговидавничої справи споживчої кооперації протягом 1920-их років, не відбулося. Вона потребує подальшого наукового розроблення.

Отже, метою статті є узагальнення досвіду вітчизняної споживчої кооперації щодо налагодження власного книговидавництва у 20-і роки ХХ століття.

Майже всі споживспілки СРСР протягом 1920-их років видавали журнали та інші періодичні публікації. Крім того, кооперативні організації друкували багато книг. Наявність кооперативних періодичних видань в Україні в роки непу вражає своєю кількістю і різноманітністю. Прикметно, що споживча, сільськогосподарська, кустарно-промислова й інші види вітчизняної кооперації мали свої друковані органи. Спочатку центральним періодичним органом споживчої кооперації УСРР був двотижневий часопис «Нова кооперація», який виходив у 1921 році. Наступного, 1922 року Вукопспілка (Центральна спілка споживчих товариств України, ВУКС) видавала часопис з назвою «Український кооператор». Із 1923 року почав виходити «Кооперативный бюллетень Вукопспілки». Впродовж 1924 – 1925 років друкований періодичний орган ВУКС мав назву «Кооперативный бюллетень». У 1924 році його тираж сягнув 3,5 тис., а в 1925 році – 6 тис. примірників. Журнал з назвою «Кооперативне будівництво» виходив із 1926 року – до середини 1930-их років. Донині в Національній бібліотеці імені В.І. Вернадського в Києві збереглося лише кілька його номерів за 1935 рік. На сторінках часопису керівництво ВУКС постійно друкувало матеріали методичного порядку. Так, 5 листопада 1928 року в часописі був розміщений додаток «Культосвітня робота», який містив програму для міських шкіл кооператграмоти [3, арк. 16].

Губернські та окремі районні споживспілки видавали власні журнали і бюллетені, зокрема: «Кооперативне життя» – у Кременчуці та Катеринославі (1921–1922 роки); «Кооперативное хозяйство» – в Одесі (1922 рік); «Слободская кооперация» – у Харкові (1922 рік); «Донецкий кооператор» – у Бахмуті (1921–1924 роки); «Кооперативная жизнь» – у Миколаєві (1923 рік); «Правобережний кооператор» – у Києві (1923 рік); «Запорожская кооперация» – у Запоріжжі (1924 рік); «Бюллетень Черниговского районного союза потребительских обществ» – у Чернігові (1924–1926 роки) та інші. Кооперативно-просвітній відділ Полтавської губспоживспілки на початку 1920-их років видавав часопис «Полтавський кооператор». У травні 1922 року побачив світ кооперативний

збірник для молоді «Молода громада» як додаток до «Полтавського кооператора». З 1925 року почав виходити «Бюлетень Полтавської райспілки».

У газеті Харківського Центрального робітничого кооперативу (ХЦРК) «Рабочий потребитель» активну роль як кореспонденти виконували 45 жінок. Вони постійно надсилали до газети інформацію, відзначаючи досягнення і проблеми в роботі ХЦРК. Відтак газета допомагала виявляти недоліки в роботі Харківської кооперації й поширювати її передовий досвід [4, с. 30].

На середину 1920-их років кількість кооперативних періодичних видань, які надходили в Україну з Москви та інших регіонів, а також безпосередньо видавалися вітчизняними кооперативними організаціями, зростає. За нашими підрахунками, їх налічувалося понад 60. Наприклад, у 1926 році в СРСР споживча кооперація видавала 28 власних журналів і 18 спільних з іншими видами кооперації тиражем 140 тисяч примірників [5, с. 184]. Завдяки кооперативній періодиці, українські кооператори дізнавалися про досвід кооператорів РСФРР, Білорусії, Азербайджану, Грузії, Вірменії, Молдавії, західноєвропейських країн. Зазначимо: такої кількості кооперативних видань споживчої кооперації в межах СРСР, у тому числі в Україні, не було ні до, ні після доби НЕПу.

У перший рік НЕПу активізація діяльності споживчої кооперації та необхідність залучення до її лав нових членів потребувала налагодження масштабної кооперативної книговидавничої справи в Україні. Однак протягом 1921 року вітчизняним кооператорам зробити цього не вдалося, тому доводилося звертатися до всеросійського книговидавництва «Всеиздат». Так, улітку 1921 року оргвідділ ВУКС звертався до видавництва «Всеиздат» підготувати до 15 серпня до I з'їзду уповноважених ВУКС літературу на кооперативну тематику із розрахунку 400 делегатів [6, арк. 25].

Своєю чергою, Вукопспілка через видавничий відділ друкувала різноманітну літературу: довідники з питань кооперації, підручники, популярно-агітаційні та пропагандистські брошури, художню літературу, навчальні посібники для шкіл, листівки, плакати, координувала випуск кооперативних періодичних видань. Зокрема, протягом 1925–1926 років ВУКС випустила 51 тисячу 883 пропагандистських гасел та листівок з кооперативної тематики, а в 1926–1927 роках – утричі більше – 165 тис. 918 примірників [7, с. 44].

Як засвідчують архівні документи та кооперативні видання 1920-их років, книговидавнича діяльність Вукопспілки у той період проводилася через спеціально створений центр – Всеукраїнське кооперативне книговидавниче та книготорговельне товариство «Книгоспілка». Вона здійснювала розповсюдження книжок у всеукраїнському масштабі. Книгоспілка була заснована у листопаді 1922 року всіма кооперативними центрами України: Вукопспілкою, Сільським Господарем, Українбанком, Уцербкоопом (Український Центральний робітничий кооператив), Коопстрахом, які передоверили їй здійснювати видання й розповсюдження книжок і тим самим забезпечувати потреби всіх галузей кооперації у місті та на селі. У 1924 році Книгоспілка вже мала книжкові склади й крамниці у Харкові, Києві, Одесі, Вінниці, Умані та Сумах [8, с. 14]. Книгоспілка

не лише видавала книги, брошури, періодичку, але й організовувала книжкову торгівлю, створювала книжкові склади та магазини. Характерною особливістю діяльності Книгоспілки було те, що її книжкова продукція була популярна і доступна, відповідала, перш за все, запитам сільського населення.

Рік у рік обсяги видавничої діяльності Книгоспілки невпинно зростали. Зокрема, кількість назв книжок, виданих Книгоспілкою, збільшилася з 26 у 1923 році до 551 у 1925–1926 роках [9, арк. 43]. Аналіз найменувань літератури свідчить, що україномовні книги були настільною, першочерговою і дорадчою методичною настановою кооперативним товариствам в улаштуванні їхньої підприємливості, господарювання та просвітницької діяльності. Вони навчали селян правам й обов'язкам членів кооперативів, а також сприяли запровадженню організаційних та загальних принципів кооперативного будівництва. Таким чином, книговидавничі центри враховували потреби і запиту різних верств населення.

Привертає увагу співпраця окремих споживспілок із Книгоспілкою. Зокрема, у серпні 1928 року одеські кооператори уклали угоду з Одеським відділом Книгоспілки, згідно з якою остання зобов'язалась постачати до міста необхідні матеріали з проведення культроботи [10, арк. 105], а Харківські кооператори вклали угоду із цим видавництвом щодо друкування літератури про шкільну кооперацію (М. Токаревський «Дитячий шкільний кооператив» і Г. Бланк «Дитяче споживче товариство у школі») [11, арк. 5].

На замовлення молдавських кооператорів (Молдавська автономна радянська республіка з 1922 року входила до складу УСРР, відповідно молдавська спілка споживчих товариств, яка мала назву «УМЧЕКО», входила до складу ВУКС) Книгоспілка друкувала кооперативну літературу молдавською мовою. Так, 25 вересня 1928 року УМЧЕКО замовила у Книгоспілці 40 підручників з питань кооперації молдавською мовою, при цьому ВУКС частково оплатила замовлення [12, арк. 1]. Ці підручники молдавські кооператори розповсюдили через мережу шкіл кооперативної грамоти.

Загалом за час свого існування (1922–1930 роки) Книгоспілка видала 3 096 найменувань літератури загальним тиражем понад 40 млн. примірників. Нею видавалися такі журнали: «Книга», «Кооперативна книга», «Нова громада» і газета «Кооперативне життя» [13, с. 56]. У зв'язку з організацією державного видавничого об'єднання України ДВОУ (серпень 1930 року), редакційно-видавничу частину Книгоспілки було ліквідовано, а книготорговельну – реорганізовано у книготорговельне об'єднання «Вукоопкнига».

Значна увага Вукопспілкою та Книгоспілкою приділялась випуску кооперативних плакатів. Призначення кооперативних плакатів полягало в тому, що вони мали поширювати кооперативну грамоту, поглиблювали кооперативну освіту і пропагували переваги кооперативного способу ведення господарства. Кооперативні плакати були своєрідними агітаторами, оскільки приваблювали населення яскравістю, порівняльними діаграмами, цифровим наповненням. Відтак кооперативні плакати, як зазначалось у одній із брошур того часу, «промовляли до

глядача простою мовою наочного порівняння, робили велике діло, збуджуючи думку про кооперативну роботу» [14, с. 93].

Крім кооперативних плакатів, Книгоспілка і Вукопспілка випускали кооперативні гасла і листівки, тобто короткі, стислі речення (афоризми) про кооперацію, її завдання та роль у повсякденному житті. Кооперативні гасла були простіші за плакати, тому їх друкували більше, ніж плакатів. Цими гаслами кооператори прикрашали вулиці, кооперативні установи, робітничі клуби та сільбуду, школи тощо. Водночас кооперативні видавництва випускали плакати й гасла до державних свят. У низці випадків це робити їх змушували центральні чи місцеві партійні осередки та органи радянської влади. Наприклад, листівка «Частник силен обманом – кооператив – паями», на нашу думку, не лише агітувала за кооперацію, але й мала політичний підтекст [15, арк. 30].

Активною була співпраця кооперативних організацій із Харківським кооперативним видавництвом «Пролетарій» щодо випуску ним кооперативної літератури. Передусім це стосувалося випуску хрестоматії з кооперативної тематики. Зокрема, у жовтні 1927 року таку хрестоматію у кількості 500 примірників замовила для книгарень Кременчуцька райспоживспілка, відповідно Зінов'євська райспілка – 250 примірників російською мовою та 100 примірників українською для міських робкоопів і 400 примірників російською та 800 примірників українською для сільської кооперації, а Сумський ЦРК – 200 примірників українською мовою. У листопаді того ж року 125 кооперативних хрестоматій українською мовою і 10 – російською – замовила Шевченківська райспоживспілка. Тоді ж Верхньобузька райспілка надіслала видавництву «Пролетарій» замовлення на 100 примірників кооперативних хрестоматій, а Алмазнянський робкооп «Вуглекоп» на Донбасі – на 80 примірників [16, арк. 200]. Ці хрестоматії були розподілені між школами кооперативної грамоти.

Відзначимо значний внесок кооперативних книговидавництв у друкування та розповсюдження літературних художніх творів, відповідно – роль літератури у пропаганді кооперативних ідей. Чимало літераторів минулого підтримували кооперативний рух, навіть самі ставали учасниками кооперативних процесів. На цей факт звертає увагу Р. Корінець [17]. Так, І. Франко захоплювався кооперативними ідеями. М. Левитський – адвокат, літератор і кооператор – став засновником перших сільськогосподарських артільей в Україні.

Протягом 1920-их років в умовах непу кооперативна проблематика знову виявилася популярною серед літераторів. Підтвердженнь цього – ціла низка. Зокрема, кооперативні мотиви звучать у поезіях відомого радянського поета В. Маяковського. Серед них такі: «Как делать стихи?», «Сказка про купцову нацию, мужика и кооперацию», «Кооперативные плакаты», «Рассказ о том, путём каким с бедою справился Аким», «Запасливый кооператор» та ін. Поезії В. Маяковського на кооперативну тематику були написані у формі казок і орієнтовані передусім на сприйняття їх сільським населенням. Така форма подання матеріалу давала змогу використовувати елементи народних пісень,

частівок, словесні повтори, казкові образи, що легко сприймалися селянами, для яких від народження фольклор був частиною життя.

Помітною подією щодо збільшення книговидавничої діяльності вітчизняних кооператорів та висвітлення ідей кооперації в художній літературі стала постанова Колегії Народного комісаріату робітничо-селянської інспекції УСРР від 9 лютого 1925 року «Про літературу для села», після виходу якої активізувало діяльність в Україні видавництво Книгоспілка. Варто згадати, що кооперація в 1920-і роки була особливою темою творчості відомого українського гумориста Остапа Вишні. Свої твори-фейлетони автор називав «усмішками». У них точно й образно змальовано проблеми тодішньої кооперації. Кооперативна тематика звучала у таких його «усмішках», як «Ну що ж – регульньом!» (1920 рік), «Вишневі усмішки кримські» (1925 рік), «Щоб і хліб родив, щоб і скот плодився», «Лицем до села» (1926 рік), «Вишневі усмішки кооперативні» (1927 рік) [18]. Після одержавлення кооперації в СРСР зникла потреба у просуванні кооперативної ідеї в літературі. Кооперативи у літературних творах якщо й згадувалися, то у сатиричному стилі. Прикладом такого сатиричного зображення радянських кооперативів є написана у 1930 році п'єса А. Платонова «Шарманка» [19].

На місцях кооперативні організації з перших кроків непу також прагнули відродити книговидавничу діяльність. На початку 1920-их років кількість місцевих кооперативних видавництв в Україні вже досягла 71. Це засвідчує, зокрема, діяльність кооперативного видавництва, створеного Полтавською губспоживспілкою в другій половині 1921 року. Воно здійснювало видання навчальних посібників для учнів шкіл, а саме: творів Т. Шевченка, Панаса Мирного, П. Куліша та інших, праць з історії України і кооперативного руху, портретів українських письменників, громадських діячів. У 1922 році видавничий відділ Полтавської губспоживспілки забезпечив видання збірника оповідань українських письменників на теми голоду за назвою «Без хліба» у кількості 5 тис. примірників [20, с. 38].

Значну роль у справі кооперативно-освітньої роботи традиційно відігравали бібліотеки. Так, у Харкові при Вукопспілці працювала Центральна кооперативна бібліотека імені голови правління ВУКС у 1920–1921 роках І.А. Саммера. У травні 1924 року правління ВУКС ухвалило рішення передати бібліотеку Київському кооперативному технікумові (пізніше – інститут) для користування. Згодом ця бібліотека перетворилася на Всеукраїнську кооперативну бібліотеку при Київському кооперативному інституті. Власні бібліотеки створили ЦРК (Центральні робітничі кооперативи у великих містах) і майже всі губспоживспілки (райспілки, окрспілки). Наприклад, Харківський ЦРК мав кілька кооперативних бібліотек, у тому числі пересувні – «бібліотеки на колесах» [21, с. 67].

Вукопспілка підтримала створення споживчими товариствами на селі разом із Книгоспілкою та установами політосвіти кооперативних бібліотек і книгозбірень популярної преси (при кооперативних куточках, хатах-читальнях або сільбудах). На створення та утримання бібліотек кооперативні організації виділяли кошти з чистого прибутку. Дослідження бібліотечної справи в Україні в 1920-і роки

показало, що відрахування на кооперативні бібліотеки, наприклад, у Конотопській окрузі, становили 12%; крім того, серед членів споживчих товариств збиралися кошти на обладнання бібліотек, придбання книг, що давало можливість відкривати при кооперативах читальні, в яких були книги з питань кооперації, сільського господарства, внутрішньої й зовнішньої політики [22, арк. 4].

Наприкінці 1920-их років мережа кооперативних бібліотек споживчих товариств України була доволі широкою. Наприклад, якщо в 1926 році робітничі кооперативи УСРР мали 122 бібліотеки, в яких налічувалося 69 тис. книжок, то в 1928 році 201 бібліотеку, де знаходилося 109 тис. 600 книжок. Сільські товариства в 1926 році мали 1 тис. 585 бібліотек із фондом 122 тис. книжок, а в 1928 році – 1 тис. 730 бібліотек із фондом 141 тис. 900 примірників [23, с. 97].

Таким чином, можна констатувати, що протягом 1920-их років вітчизняна споживча кооперація спільними зусиллями з іншими видами кооперації налагодила широкомасштабну видавничу діяльність. Книговидавнича діяльність кооперативних організацій включала випуск книг, брошур і посібників з кооперативної тематики, художніх творів, навчальної літератури для шкіл, кооперативних плакатів та гасел, кооперативної документації. Відмітимо значну роботу кооперативних організацій щодо випуску періодичних видань, починаючи від Вукопспілки й закінчуючи місцевими кооперативами і їх спілками. Такої кількості кооперативних періодичних видань, як це було в 1920-і роки, в інші періоди вітчизняної історії не зафіксовано.

Безперечним досягненням вітчизняних кооператорів у 20-і роки ХХ століття було створення кооперативних бібліотек, які, з одного боку, сприяли поширенню кооперативних знань, а з іншого – допомагали розв'язувати проблему неписьменності як кооперованого, так і некооперованого населення.

Нині, попри складну фінансову ситуацію, споживча кооперація України продовжує традиції книговидавництва та книготоргівлі з метою забезпечення культурних потреб населення. Таким чином, на основі проведеного аналізу досліджуваної проблеми можна констатувати, що книговидавництво й книгорозповсюдження і в минулому, і тепер сприяють формуванню культурно-освітнього простору та духовному зростанню української нації.

Список використаних джерел

1. Агуф М. Книжку на село. Про культурну роботу кооперації на селі [Текст] / М. Агуф. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 22 с. ; Бидик В. Як повинен працювати кооперативний організатор молоді в місті [Текст] / В. Бидик. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 52 с. ; Вейсман. Книгарі Дніпробугу в степах [Текст] / Вейсман // Кооперативне будівництво. – 1930. – № 17–18. – С. 35–36 ; Ершов А. Комсомол и кооперация [Текст] / А.Ершов. – М. : Изд-ие Центроюза, 1925. – 31 с. ; Нечаев Н. Кооперация и книготорговая работа на селе [Текст] / Н. Нечаев. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 136 с.
2. Аліман М. Просвітня і культурна діяльність споживчої кооперації (друга половина ХІХ–1930 рр. [Текст] / М. Аліман // Споживча кооперація України :

- Іст. та соц.-екон. аспекти / М. Аліман, С. Бабенко, М. Аліман, В. Апопій та ін. – К. : Ред. газ. «Вісті...», 1996. – С. 77–86 ; Голець В. В. Кооперація і неп (20-ті роки ХХ ст.) [Текст] / В. В. Голець. – Чернігів : Просвіта, 2006. – 244 с. ; Земзюліна Н. І. Культурно-освітня діяльність кооперативних установ України в 20–30-ті роки ХХ століття [Текст] / Н. І. Земзюліна // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2009. – Вип. 8. – С. 148–156 ; Пак В. П. Нариси з історії споживчої кооперації Київщини [Текст] / В. П. Пак, Ф. І. Ленченко. – К. : Ірідіум, 2003. – 200 с. ; Половець В. М. Історія кооперації Лівобережної України (1861 – 1917 рр.) [Текст] / В. М. Половець. – Чернігів : Просвіта, 2002. – 266 с. ; Рекрут В. Іполит Зборовський (1875 – 1937). На перехресті двох епох [Текст] / В. Рекрут. – Вінниця : Мерк'юрі-Поділля, 2014. – 768 с. ; Фареній І. А. Кооперативний рух у Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття [Текст] / І. А. Фареній. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2008. – 432 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 296. – Оп. 3. – Спр. 1296.
  4. Харьковский Церабкоп [Текст] // Кооперативный бюллетень. – 1926. – № 7. – С. 30–31.
  5. Потребительская кооперация за 10 лет Советской власти. Юбилейный сборник. – М. : Центросоюз, 1927. – 272 с.
  6. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 1. – Спр. 443. – Арк. 25.
  7. Кооперативна освіта в Україні [Текст] / М. Аліман, С. Купрій, Ф. Ленченко та ін. – К. : Ірідіум, 2001. – 96 с.
  8. Агуф М. Книжку на село. Про культурну роботу кооперації на селі [Текст] / М. Агуф. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 22 с.
  9. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 1. – Спр. 443.
  10. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 3. – Спр. 247.
  11. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 3. – Спр. 1296.
  12. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 3. – Спр. 247.
  13. Молодчиков О. Книга Радянської України [Текст] / О. Молодчиков. – К. : Політвидав України, 1974. – 176 с.
  14. Марков В. Початки кооператграмоти (короткий елементарний курс споживчої кооперації) [Текст] / В. Марков. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 146 с.
  15. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 3. – Спр. 246.
  16. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 3. – Спр. 246.
  17. Корінець Р. Я. Художня література як інформаційне джерело для просування кооперативної ідеї [Електронний ресурс] / Р. Я. Корінець. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vika/Gum/2009_8/12.pdf.26.
  18. Остап Вишня (Губенко Павло Михайлович). Твори : в 4 т. / Остап Вишня ; редкол. : І. О. Дзевєрін (голова) [та ін.]. – К. : Дніпро, 1988. ; Остап Вишня. Життєпис [Електронний ресурс] // Бібліотека української літератури. – Режим доступу: www.ukrlib.com.ua/bio/printout.php?id=344.

19. Платонов А. П. Драматические произведения [Текст] / А. П. Платонов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.imwerden.de/pdf/platonov_dramaturgija.pdf
20. Аліман М. Споживча кооперація Полтавщини у 20-ті роки ХХ століття : текст лекції / М. Аліман. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. – 44 с.
21. Гуревич С. Жінка на кооперативній роботі в Харківському ЦРК [Текст] / С. Гуревич // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 4. – С. 67–68.
22. ЦДАВО України. – Ф. 296. – Оп. 3. – Спр. 164.
23. Попов М. Десять років радянської споживчої кооперації на Україні [Текст] / М. Попов. – Х. : Книгоспілка, 1930. – 106 с.

Т. В. Онупко

КНИГОИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ В 20-ЫЕ ГОДЫ ХХ СТОЛЕТИЯ

Исследование посвящено обобщению исторического опыта потребительской кооперации Украины относительно книгоиздательства на протяжении 20-ых годов ХХ столетия. Акцентировано на том, что кооперация в годы нэпа, сумев восстановить разностороннюю хозяйственную деятельность и улучшив финансовое состояние, принимала активное участие в распространении печатной продукции. Обоснована связь между книгоиздательским делом кооператоров и распространением кооперативных идей как среди членов потребительских обществ, так и между некооперированной частью населения. Доказано, что в 1920-ые годы потребительская кооперация выпускала широкий диапазон кооперативной периодики. Такого количества кооперативных периодических изданий, как на протяжении нэпа, в другие периоды отечественной истории не зафиксировано. Сделан вывод о том, что, выпуская учебники, пособия и художественную литературу, кооперация способствовала духовному росту украинского народа, углублению политики украинизации, поддержке развития языка и культуры других народов.

Ключевые слова: *потребительская кооперация, НЭП, кооперативные идеи, книгоиздательство, Вукопспилка, Книгоспилка, кооперативные периодические издания, кооперативные библиотеки, ликвидация неграмотности, украинизация.*

Т. В. Онупко

THE PUBLISHING ACTIVITY OF DOMESTIC CONSUMER COOPERATION IN THE 20-IES OF XX CENTURY

The study is devoted to generalization of the historical experience of consumer cooperation of Ukraine in book publishing for 20-ies of the twentieth century. It is focused on the fact that in the years of the new economic policy consumer cooperation managing to restore diversified economic activities and improving the financial condition, took an active part in the dissemination of printed materials. It is substantiated the link between publishing activity of cooperators and dissemination of cooperative ideas among the members of consumer societies, and among uncooperative part of the population. It is

proved that in the 1920s, consumer cooperation produced a wide range of cooperative periodicals – from small newspapers-postcards to detailed publications that came out four times a month. Such a large number of cooperative periodicals, as it was during the new economic policy, in other periods of the native history is not recorded. So, in the middle of the 1920s the number of cooperative periodicals that came to Ukraine from Moscow and other regions, as well as directly published by national cooperative organizations has increased significantly. According to our calculations, there were more than 60. For example, in 1926 consumer cooperation in the Soviet Union published 28 own journals and 18 jointly with other types of cooperation with a circulation of 140 thousand copies. Thanks to cooperative periodicals Ukrainian cooperators learned about the experience of cooperators of Russia, Belarus, Azerbaijan, Armenia, Georgia, Moldova, countries of Western Europe, etc. The conclusion is that by releasing textbooks, manuals and imaginative literature for shareholders and members of their families domestic consumer cooperation contributed to the spiritual growth of Ukrainian people, deepening the policy of Ukrainization, support the development of the language and the culture of other nations, in particular Bulgarians, Germans, Poles, Moldavians and others. Thus, on a basis of the analysis of the investigated problem it can be stated that the book publishing and book dissemination in the past, and nowadays contribute to the formation of cultural-educational space and spiritual growth of Ukrainian nation. Today, consumer cooperation of Ukraine continues the tradition of book publishing and bookselling.

Keywords: *consumer cooperation, NEP, cooperative ideas, book publishing, Vukospilka, Knigospilka, cooperative periodicals, cooperative libraries, liquidation of illiteracy, Ukrainization.*

Надійшла до редакції 30 березня 2016 року

* * *